

**Universiteit
Leiden**

The Netherlands

Een halve eeuw ongekend verzet: Ernest Douwes Dekker, antikoloniale geschiedenis en de noodzaak van herdenken

Horst, S. van der

Citation

Horst, S. van der. (2023). Een halve eeuw ongekend verzet: Ernest Douwes Dekker, antikoloniale geschiedenis en de noodzaak van herdenken, *10*(1), 8-21. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3704612>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3704612>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Over Multatuli 2023

Verloren
Hilversum
2023

Redactie

Elsbeth Etty, Dik van der Meulen, Arie Vestering

Redactieraad

Jacqueline Bel, Jelle Brumsen, Jurjen Pen, Liesje Schreuders, Janna Toepoel

Redactieadres

Multatuli Huis, Korsjespoortsteeg 20, 1015 AR Amsterdam
overmultatuli@multatuli-museum.nl

Abonnementenadministratie

Uitgeverij Verloren, Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum

Jaarabonnement

€20,-

Op het omslag

Eduard Douwes Dekker en Mimi Hamminck Schepel. Tekening door Carel Vosmaer, 11-06-1874.
Nationaal Archief, Archief Vosmaer.

ISBN

9789464550962

© 2023 Multatuli Huis

Uitgeverij Verloren
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

Omslagontwerp en opmaak

Rombus/Patricia Harsevoort, Hilversum

Druk

Wilco, Amersfoort

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Inhoud

Vooraf	7
Een halve eeuw ongekend verzet	
Ernest Douwes Dekker, antikoloniale geschiedenis en de noodzaak van herdenken	8
<i>Sander van der Horst</i>	
Uitgesproken antikoloniaal	
Een bezoek aan het Museum Multatuli in Lebak	21
<i>Jacqueline Bel</i>	
‘In Max Havelaar miste ik het Indische perspectief’	
Schrijfster Marion Bloem over haar ‘collegiale bewondering’ voor Multatuli	33
<i>Janna Toepoel</i>	
Zaken die er blijvend toe doen	
De imaginaire Sjaalmanpapers	40
<i>Elsbeth Etty</i>	
Column	
Ontroering, bewondering, boosheid, angst	48
<i>Abdelkader Benali</i>	
Onthullende brieven van Carel Vosmaer	
Nieuwe aanwinst van het Multatuli Museum	52
<i>Dik van der Meulen</i>	
Naast hem, niet in zijn schaduw	
Multatuli’s muze Mimi krijgt de plaats die haar toekomt	57
<i>Gaia van Bruggen</i>	
‘Het is niet mijn taak Multatuli een klootzak te noemen’	
Gaia van Bruggen over haar Mimi-biografie	69
<i>Elsbeth Etty</i>	

Alles liegt

- Het leven van Multatuli gedramatiseerd 75
Ger Beukenkamp

Multatuli en Couperus naast elkaar gelegd

- Max Havelaar* en *De stille kracht* 81
Liesje Schreuders

Het citaat

- ‘Beschermende vliesjes ... bah!’ Brief van Multatuli aan vrijdenker Sicco Roorda 94
van Eysinga
Elsbeth Eddy

Multatuli’s geboortehuis hoort op de werelderfgoedlijst

- De bordesscène in de Korsjespoortsteeg 97
Elsbeth Eddy

Koffer van Multatuli na 133 jaar geopend

- Recensie van kinderboek *Max en Wouter. Het geheim van De Havelaar* 101
Jurjen Pen

Verschenen

- Jelle Brumsen* 104

Museumkroniek 2022-2023

- Esther Verschueren* 108

Personalia

111

Sander van der Horst

Een halve eeuw ongekend verzet

Ernest Douwes Dekker, antikoloniale geschiedenis en de noodzaak van herdenken

Ernest Douwes Dekker, een achterneef van Multatuli, gaf als medeoprichter van de Indische Partij aan het begin van de twintigste eeuw het startschot voor antikoloniaal activisme. Zijn levensloop leest grofweg als een geschiedenis van verzet tegen het Nederlandse kolonialisme, zowel in de koloniën als in Nederland. Hoog tijd dat we dat verzet gaan erkennen en herdenken.

‘Vader van het Indonesische nationalisme’. Wie had gedacht dat niemand minder dan Soekarno – de eerste president van Indonesië – deze eretitel ooit aan een Indische man zou geven? Het jaar is 1950, vijf jaar na de Indonesische onafhankelijkheid. Plaats van handeling de stad Bandung in West-Java. Duizenden Indonesiërs zijn samengekomen om in de beklemmende hitte een laatste eer te bewijzen aan Ernest Douwes Dekker – die decennialang een lans brak voor een onafhankelijk Indonesië – en te luisteren naar de ode van hun president aan deze markante man.

Als achterneef van Multatuli en levenslang antikoloniaal activist maakte Douwes Dekker bijna alle belangrijke momenten in de geschiedenis van het late Nederlands-Indië en het nieuwe Indonesië mee. Aan het begin van de twintigste eeuw wees echter nog niks erop dat hij dit pad zou bewandelen. Sterker nog, hij meldde zich in 1900 vrijwillig voor de Tweede Boerenoorlog in Zuid-Afrika, waar hij zij aan zij met de witte, koloniserende Boerenbevolking vocht.

Wie was Ernest Douwes Dekker en hoe werd hij van een pro koloniale soldaat een antikoloniale held? En waarom zouden we zijn nagedachtenis ons nog voor de geest halen? In dit artikel plaats ik zijn leven en werk in de bredere historische context van het Indonesische verzet tegen het Nederlandse kolonialisme en een pleidooi voor een nationale, antikoloniale herdenkingsdag.

President Soekarno en Ernest Douwes Dekker omhelzen elkaar, 1947 of 1948. De vrouw is Dekkers derde echtgenote Harumi Wanasita (geboren Nelly Alberta Kruymel). Foto: IPPHOS 309. Collectie ANRI, Khazanah Arsip.

Invloed Multatuli

Ernest François Eugène Douwes Dekker wordt op 8 oktober 1879 in Pasoeroean aan de noordkust van Oost-Java geboren als derde kind van Auguste Henri Edouard Douwes Dekker (1850-1924) en de Duits-Javaanse Louise Margaretha Neumann (1844-1899). Ernests vader is de oudste zoon van Multatuli's broer Jan Douwes Dekker (1816-1864). Volgens de koloniale wet is Ernest door zijn gemengde afkomst officieel 'Indo-Europeaan'. Zo wordt de kiem gelegd voor de centrale spanning in zijn leven. Hij is immers niet volledig 'Europees' of wit, maar ook niet volledig Indoneesisch (of 'Inlands', zoals het toentertijd racistisch heette). Deze strijd om een duidelijke identiteit, om het kiezen van één kant, zal hem zijn leven lang blijven inspireren.

Rond de eeuwwisseling ligt de loyaliteit van Douwes Dekker bij de Boeren in Zuid-Afrika. In Nederlands-Indië worden zij door de Nederlanders en een deel van de Indische bevolking omarmd. Zij spreken immers ongeveer dezelfde taal, geloven in dezelfde God en zijn ook nog eens succesvol in hun strijd tegen aartsvijand Engeland tijdens de Boerenoorlogen.² Maar liefst tweehonderd Nederlandse vrijwilligers melden zich aan om te vechten tegen de Britten. Onder hen de drie broers Jules (1878-1939), Guido (1883-1959) en Ernest Douwes Dekker. De laatste twee worden al snel door de Engelsen krijgsgevangen gemaakt. Ernest verblijft in een gevangen-

E.F.E. Dekker, *Het boek van Siman den Javaan. Een roman van rijst, dividend en menselijkheid* (Amersfoort 1908). Omslagontwerp: Tjerk Bottema (1882-1940).

kamp in Ceylon, het huidige Sri Lanka. Als de Boeren vrede sluiten met de Britten in 1902, wordt hij uiteindelijk ingescheept naar Nederlands-Indië.

Terug in Indië wordt Douwes Dekker geconfronteerd met een ander koloniaal conflict: de Atjehoorlog (1873-1913). Doel van de strijd is de Nederlandse zeevaart door de Straat van Malakka te beveiligen tegen zeeroverij uit Noord-Sumatra. Het conflict is een van de bloedigste in de Nederlandse koloniale geschiedenis. Uiteindelijk zullen honderdduizend Indonesiërs worden vermoord, een half miljoen raken gewond. Massamoorden door koloniale troepen komen – mede door mee-gebrachte fotocamera's – breed in de belangstelling te staan.

Terwijl de Atjehoorlog de krantenkoppen domineert, wordt Douwes Dekker journalist. Hij begint in Batavia – het huidige Jakarta – bij het dagblad *De Locomotief*. Dat zijn politieke positie tegen die tijd sterk aan het veranderen is, wordt duidelijk uit een reeks artikelen uit 1908 onder de titel 'Hoe kan Holland het spoedigst zijn koloniën verliezen?', waarin Douwes Dekker bepleit dat Nederland zo snel mogelijk zelf-bestuur aan de koloniën moet toekennen.³

Korte tijd later gaat hij aan de slag als redacteur bij het *Bataviaasch Nieuwsblad*, waarvoor hij *Het boek van Siman den Javaan. Een roman van rijst, dividend en menselijkheid* schrijft. De roman is een rapportage van koloniale misstanden op de landbouw-ondernemingen van West-Java. Het boek, dat al snel uitverkocht raakt, is een felle aanklacht tegen het kolonialisme: aan het einde wordt het Nederlandse volk ervan beschuldigd 'de Javaan' gruwelijk te mishandelen.

Wat was in die tijd de invloed van Eduard Douwes Dekker op zijn achterneef? 'Siman den Javaan' is duidelijk geïnspireerd door Multatuli en het zou goed kunnen dat Ernest Max *Havelaar* (1860) rond deze tijd gelezen heeft. Ook de uitgever van Ernest prijst *Het boek van Siman* aan als 'een nieuwe Douwes Dekker'. Toch vergaart hij niet zoveel culturele roem als zijn oudoom. Over het algemeen wordt zijn werk daarvoor literair te minderwaardig geacht. Wel zou hij tot in de hoogste Nederlandse kringen veel bekendheid genieten, maar om een heel andere reden: zijn politieke standpunten.

Antikoloniaal driemanschap

Uit onvrede met de minder radicale koers van de kranten waar hij voor werkt, richt Ernest Douwes Dekker in 1912 *De Express* op. Het dagblad is binnen een jaar het best gelezen van Java. Hij komt in Batavia in contact met studenten van de Stovia (School Tot Opleiding van Indische Artsen). Deze artsenopleiding vormt een broedplaats voor de intellectuele en politieke vorming van Indonesische studenten. Zo ontmoet hij de Stovia-studenten Tjipto Mangoenkoesoemo (1886-1943) en Soewardi Soerjaningrat (1889-1959), twee Indonesiërs die hem zijn verdere leven zullen inspireren.

De drie antikoloniale activisten richten in 1913 in Bandung de Indische Partij op, de eerste politieke partij van Nederlands-Indië die de onafhankelijkheid van de kolonie eist. Of, zoals het belangrijkste programmapunt van de partij luidt: 'Indië los van Holland!' Het feit dat deze beweging alle bevolkingsgroepen van de archipel wil verenigen en een stormachtige groei kent, baart de koloniale autoriteiten zorgen. Nog in datzelfde jaar wordt de partij verboden.

De activisten gaan onverstoorbaar door met hun campagne. Zo grijpt Soewardi in 1913 het aanstaande eeuwfeest van Nederland aan – het land is sinds 1813 honderd jaar een koninkrijk – om het koloniale bestel fel te bekritisieren. Hij doet dat met *Als ik eens een Nederlander was*, een brochure in het Indonesisch en het Nederlands die gretig aftrek vindt. Voor het koloniale gezag is hiermee de maat vol. Gouverneur-generaal Alexander Idenburg laat het kantoor van het drietal – dat in de volksmond als Klavertje Drie bekendstaat – binnenvallen. Zij krijgen de keuze: of verbanning naar een afgelegen plek in Nederlands-Indië of verbanning naar Nederland. Het driemanschap kiest voor het laatste en wordt al snel op de boot naar Europa gezet.

Eenmaal in Nederland nemen de activisten hun intrek op de bovenste verdieping van een woning in Den Haag.⁴ Alle drie zetten ze zich in om het publiek te overtuigen

Klavertje Drie: Douwes Dekker (midden) met zijn companen Tjipto Mangoenkoesoemo (links) en Soewardi Soerjaningrat, ca. 1913. Collectie IISG.

van de wantoestanden in Nederlands-Indië. Tjipto wordt redacteur van het blad *De Indiër*, dat nauwe banden onderhoudt met in Nederlands-Indië gevestigde auteurs. In Scheveningen maakt hij het Nederlandse eeuwfeest mee. Te midden van ‘half-dronken kinkels’ schrijft hij: ‘God behoeft dat deze menschen hun beschaving in Indië overënten. Dat zou een nationale ramp zijn.’⁵

Douwes Dekker legt contacten met Nederlandse en internationale geestverwanten, onder wie Indiase en Egyptische antikoloniale revolutionairen. Deze internationale netwerken spelen een cruciale rol in de verspreiding van antikoloniale ideeën en het vergaren van steun voor de onafhankelijkheidsbeweging in Nederlands-Indië. Soewardi wordt directeur van het in Den Haag gevestigde Indonesische Persbureau (IP), dat pamfletten uitbrengt en politieke bijeenkomsten organiseert.

Het drietal wordt gesteund door Pieter Jelles Troelstra, de partijleider van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP). Op uitnodiging van Troelstra wonen de drie in een speciale loge van de sociaaldemocraten het Kamerdebat over hun verbanning bij. Vervolgens vechten zij de maatregel aan bij minister van Koloniën Thomas Bastiaan Pleyte. Het kabinet houdt echter voet bij stuk: hun verbanning blijft van kracht.

Ondanks de uitgesproken linkse steun gaat het Tjipto, Soewardi en Douwes Dekker niet voor de wind in Nederland. Door hun afwezigheid in Nederlands-Indië

Vignet Indische Partij, uit
De Amsterdamer, 09-06-1917.
Collectie IISG.

HET EMBLEEM DER INDISCHE PARTIJ

Nederlands-Indië en honderd jaar
Koninkrijk der Nederlanden in 1913:
'Kollekte voor de onafhankelijkheidsfeesten,
alsjeblijft.' Albert Hahn in De Notenkraker,
13-09-1913. Collectie IISG.

Illustratie uit de brochure Bloedt, Kromo, bloedt! De
schaamteloze pralerij van de Nederlandsche bezitters en
de taak van de arbeiders door Gé Nabrink, verschenen
ten tijde van de Indische Tentoonstelling in 1932.
Collectie IISG.

verliest de Indische Partij het momentum in de kolonie en financiële problemen – het ‘Nederlandse’ geld van de sociaaldemocraten dat hun wordt aangeboden, nemen zij om principiële redenen niet aan – dwingen de drie om de meeste van hun activiteiten te staken.

Uiteindelijk vertrekt Douwes Dekker naar Zwitserland, waar hij naar eigen zeggen in 1915 promoveert in de staatswetenschappen met het onderzoek *Die Grundlagen der sogenannten holländischen Kolonisation in Süd-Ost-Asien*. Soewardi blijft tot 1919 in Den Haag, waar hij in linkse tijdschriften onvermoeibaar doorgaat met zijn anti-koloniale campagne. Van de drie bannelingen is Tjipto de enige die naar Nederlands-Indië terug mag: zijn gezondheid laat het niet langer toe in Nederland te blijven. Uiteindelijk slaagt ook Douwes Dekker erin om – via een omweg langs Singapore – weer voet aan wal te zetten in Indië.

Tussen de wereldoorlogen

Douwes Dekker begint in Bandung les te geven. Kritisch onderwijs, zo is zijn theorie, kan uiteindelijk bijdragen aan de omverwerping van de koloniale overheersing. Een van de bekendste leraren op zijn school is Soekarno, eerder student architectuur in Bandung, maar al snel wordt diens lesbevoegdheid ingetrokken. In 1924 neemt Douwes Dekker de leiding van de school over. Het instituut voert opvallende vernieuwingen in: scholieren krijgen gratis medische verzorging en goedkoop eten, en binnen het curriculum is veel ruimte voor kritische geschiedenislessen.

Rond dezelfde tijd neemt het Indonesische antikolonialisme in Nederland een hoge vlucht. In de loop van het interbellum is het verzet tegen het Nederlandse kolonialisme steeds gegroeid. Boegbeeld van dit verzet is de Perhimpoean Indonesia (PI), een Indonesische studentenvereniging die voor onafhankelijkheid pleit. De PI rekent veel Indonesiërs tot haar leden die later een grote rol zullen spelen in het Indonesische staatsbestel. Zo wordt voorzitter Mohammad Hatta later vicepresident van Indonesië, en een ander lid, Sutan Sjahrir, vicepremier.

Naast de PI is er de Liga tegen Imperialisme. Deze internationale organisatie wordt in 1927 opgericht in Brussel als verbond tussen antikoloniale activisten uit Westerse koloniën en de Europese arbeidersklasse. Net voor de oprichting van de liga vindt een bloedige confrontatie plaats in Nederlands-Indië als er in 1926 en 1927 op Java en Sumatra massale opstanden ontstaan, die door de koloniale overheid met veel geweld worden neergeslagen. De opstanden zijn wereldnieuws en zo komt de Indonesische vrijheidstrijd hoog op de agenda van de liga te staan. Leden van de Perhimpoean Indonesia grijpen de liga dankbaar aan om zich internationaal te kunnen profileren. Hun campagne werpt zijn vruchten af, want een tijd lang zien veel Indonesiërs de PI als hun politieke vertegenwoordiger in de wereld.⁶

De Indonesische activisten blijven ook in Nederland actief. Samen met geestverwanten richten zij de Nederlandse afdeling van de liga op. Deze ‘sectie Holland’

groeit uit tot een verbond van Indonesische, Nederlandse, Chinees-Indonesische en later ook Surinaamse activisten – onder wie de inmiddels bekende schrijver Anton de Kom – die strijden voor de onafhankelijkheid van de Nederlandse koloniën. De Nederlandse liga zet onder andere een Anti-Koloniale Tentoonstellings Actie op touw, gericht tegen de Indische Tentoonstelling in het Haagse Westbroekpark in 1932.

De Nederlandse overheid reageert fel op deze activiteiten. In 1927 worden Hatta en drie andere Indonesische leden van Perhimpunan Indonesia gearresteerd op verdenking van ‘opruiming in geschriften’ en ‘ondermijning van het gezag’. Na een half jaar hechtenis oordeelt de rechtbank echter in het nadeel van de kolonisator, want het oproepen tot opstand in de koloniën blijkt niet strafbaar.

De vrijlating van de vier studenten geeft een krachtige impuls aan de media-aandacht voor hun strijd. Ze zetten hun antiekoloniale activiteiten door. De liga brengt het blad *Recht en Vrijheid* uit en in de loop van 1927 en 1928 zien verschillende lokale afdelingen in Nederland – onder meer in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Leiden – het licht. Eind jaren twintig komt er echter snel de klad in. Interne conflicten, dalende ledenaantallen en opdrogende inkomsten beginnen de internationale en de Nederlandse liga parten te spelen. Tegen die tijd zijn veel leidende Indonesische nationalisten – ook Hatta en Sjahrir – al vertrokken naar Indië om hun strijd daar voort te zetten.

Gevangen in Suriname

Douwes Dekker volgt in Indië de PI en de Liga op de voet. Veel kan hij niet ondernemen, omdat het gouvernement hem constant tegenwerkt. In 1933 wordt de subsidie voor zijn school ingetrokken, formeel omdat hij op de herdenkingsdag van ‘Vader des Vaderlands’ Willem van Oranje de school niet gesloten houdt. Later komt hij opnieuw in conflict met de overheid. Saillant is dat daarbij de ‘haatzaai-artikelen’ uit 1914 in het Strafwetboek worden gebruikt – juist deze artikelen waren ingevoerd naar aanleiding van de gebeurtenissen in 1913 die hadden geleid tot zijn verbanning.⁷

Ervan overtuigd dat er geen politieke speelruimte meer is binnen het koloniale stelsel van Nederlands-Indië, richt Douwes Dekker zich tot Japan. Al jaren is dat land bezig met het kweken van een nieuwe ideologie – ‘Azië voor de Aziaten’ – waarin geen plaats is voor de Europese koloniale rijken in Zuidoost-Azië. Ook ziet de Japanse overheid de regio – die rijk is aan grondstoffen – als een belangrijke bron voor de uitbreiding van het eigen imperiale rijk. Douwes Dekker lijkt meer dan alleen sympathie te hebben voor Japan. In 1940 wordt hij voor de zoveelste keer gevangengezet als blijkt dat hij Japanners in Indië inlichtingen heeft gegeven over de economische toestand van het land.

Hij wordt eerst geïnterneerd in het kamp Ngawi (Oost-Java). Na de Japanse aanval op de Amerikaanse legerbasis Pearl Harbour besluit het Indische gouvernement hem over te plaatsen naar een andere Nederlandse kolonie: Suriname. Daar komt hij

terecht in ‘Interneringskamp Insulinde’, onderdeel van het strafkamp Jodensavanne. Als antikoloniale Indische activist is hij een vreemde eend in de bijt. De kolonie Suriname wordt in die tijd vooral gebruikt om in Indië verblijvende leden van de NSB en NSDAP naar te verbannen.

Hoeveel contact Douwes Dekker vanuit Suriname mag onderhouden met geestverwanten in Indië en Nederland is niet bekend. In Nederland gaat het verzet door, nu tegen de Duitse bezetter. Maar liefst een op de acht Indonesiërs in Nederland komt in een of andere vorm in verzet tegen de nazi's. Zo brengen leden van de Perhimpoean Indonesia – onder wie de Molukse Evy Poetiray – Joodse kinderen naar onderduikadressen op het platteland.⁸

In Suriname verneemt Douwes Dekker het nieuws van zijn leven: op 17 augustus 1945 hebben Soekarno en Hatta de onafhankelijke Republiek Indonesië uitgeroepen. Het land waar hij decennia voor heeft gestreden, is nu eindelijk tot stand gekomen. Pas op 15 juli 1946 wordt zijn internering opgeheven. Hij belandt in Amsterdam. Of hij daar in contact komt met Indonesiërs of andere activisten is niet vast te stellen. Wel weten we dat Douwes Dekker nog tot in de hoogste politieke kringen verafschuwd wordt. Zo verzucht minister van Marine Jules Schagen van Leeuwen in een vertrouwelijk rapport: ‘Is het niet een Nederlands communist van de slechtste soort, Douwes Dekker, die gekleed in sarong en kabaai het oor heeft van Soekarno?’⁹

Danudirdja Setiabuddhi

Na de onafhankelijkheidsverklaring wil Ernest Douwes Dekker zo snel mogelijk naar Indonesië. Dat gaat niet zonder slag of stoot, want vlak na de oorlog zijn de mondiale scheepsverbindingen pas net op gang gekomen. Met een vals paspoort en vermomd als keuterboer slaagt hij er toch in de overstap te maken. Per trein bereikt hij Yogyakarta, de tijdelijke hoofdstad van de nieuwe republiek.

Voor de derde keer maakt Douwes Dekker een oorlog van dichtbij mee: deze keer de koloniale oorlog die Nederland begint om te proberen het land opnieuw en met veel geweld te bezetten. Het Nederlandse (koloniale) leger zou in deze jaren, zo blijkt veel later uit historisch onderzoek, structureel extreem geweld en oorlogsmisdaden plegen.¹⁰

Behalve in Indonesië is er ook in Nederland fel verzet tegen de koloniale oorlog. Zo krijgt de Vereniging Nederland-Indonesië tienduizenden sympathisanten op de been die – met hun eigen ervaringen van de bezetting in het achterhoofd – met man en macht trachten de overheid te stoppen troepen te sturen. Leidende kracht achter de vereniging zijn Chinese Indonesiërs als Go Gien Tjwan en Kwee Tien Lian, ook de Molukse Evy Poetiray speelt een belangrijke organisatorische rol.

Op een Euraziatische Conferentie in Yogyakarta laat Douwes Dekker aan de aanwezigen weten dat hij voortaan door het leven gaat onder een Indonesische naam: Danudirdja Setiabuddhi. Vrij vertaald: stoffelijk krachtig, de geest getrouw. Ook

Maart 1947 ontmoet Ernest Douwes Dekker alias Danudirdja Setiabuddhi zijn oude strijdmakker Soewardi Soerjaningrat (inmiddels Ki Hadjar Dewantara geheten) in Malang, waar dan het Republikeins Parlement bijeenkomt. Foto: Pinterest Historical.

bekeert hij zich tot de islam en sluit hij zich aan bij de islamitische partij Masjoemi. Op grond van zijn verdiensten voor het Indonesische nationalisme neemt hij in het derde kabinet-Sjahrir plaats als minister van Staat. De ooit verguisde en gehate anti-koloniale activist is nu postkoloniaal staatsman geworden.

De tweede ‘politieke actie’ in december 1948 maakt echter een voorlopig einde aan de vrijheid van Douwes Dekker. Zijn huis in Kalioerang wordt geplunderd, hijzelf voor de laatste keer in zijn leven ruw gearresteerd en gevangengezet. Maar vanwege zijn broze gezondheid krijgt Setiabuddhi niet lang daarna weer zijn vrijheid terug.

Bij zijn zeventigste verjaardag op 8 oktober 1949 komt het boekje *70 jaar konsekwent* uit, dat naast enkele autobiografische schetsen van hemzelf ook een gelukstelegram van president Soekarno en loftuitingen van internationale bekendheden bevat. Het boekje is samengesteld door zijn derde echtgenote, Harumi Wanasita, een Indo-Europese die in de koloniale tijd als Nelly Alberta Kruimel is geboren (1913).

De publicatie lijkt perfect getimed, want op 27 december 1949 maakt Setiabuddhi nog een moment van ultieme vreugde mee: in het Koninklijk Paleis op de Dam in Amsterdam tekent de Indonesische vicepresident Mohammad Hatta de soevereiniteitsoverdracht, waarmee Nederland de onafhankelijkheid van Indonesië officieel erkent. Op hetzelfde moment wordt in Jakarta de Nederlandse vlag gestreken. De koloniale oorlog is definitief voorbij, het tijdperk van een nieuw Indonesië kan beginnen.

Setiabuddhi kan er niet lang van genieten: op 29 augustus 1950, twaalf dagen na de vijfde viering van de Indonesische Onafhankelijkheidsdag, overlijdt hij. Op 9 november 1961 wordt hij per presidentieel besluit door Soekarno uitgeroepen tot Pahlawan Kemerdekaan Indonesia (Held van de Indonesische Vrijheid), elf jaar nadat hij hem tot ‘Vader van het Indonesische nationalisme’ had gekroond. De weg langs het woonhuis van Setiabuddhi komt als Djalan Setiabuddhi te boek te staan.

Het nut van herdenken

De levensgeschiedenis van Ernest Douwes Dekker is niet alleen historisch, maar ook maatschappelijk relevant. Ten eerste laat zijn verhaal zien dat er zowel in de voormalige koloniën als in Nederland een lange geschiedenis van antikoloniaal verzet bestaat. Antikoloniale activisten wisten de koloniale tijdsgeest van toen uit te dagen door eigen ideeën te ontwikkelen, publicaties uit te geven en organisaties op te zetten, vaak in erbarmelijke omstandigheden (zo zat Douwes Dekker in totaal meer dan tien jaar van zijn leven in verschillende gevangenissen).

Meer dan eens werden deze activisten in Nederland tegengewerkt door de (koloniale) overheid – vaak met geweld – en kregen ze maar al te vaak te maken met een wijdverspreide onverschilligheid voor hun zaak. Daarmee maakt deze geschiedenis een einde aan de hardnekkige mythe dat het kolonialisme ‘iets van ver weg’ was. Ernest Douwes Dekker, Mohammed Hatta, Anton de Kom, Evy Poetiray: ze maakten hun plannen in Nederlandse steden en hielden protestacties op locaties die we nu nog steeds kennen.

Ten tweede toont hun verhaal dat er al tijdens het kolonialisme stevige en soms breed gedeelde kritiek was. Wie zegt dat ‘je het kolonialisme in zijn tijd moet zien’, dient te bedenken dat deze activisten in Nederland en in de koloniën tienduizenden mensen wisten te mobiliseren. En ten slotte stelt dit verleden cruciale vragen over Nederland zelf. Wat zegt het over ‘ons’ – als voormalig centrum van een imperiaal rijk – dat de antikoloniale geschiedenis zo lang gemarginaliseerd heeft kunnen zijn?

Deze activisten waren pioniers. Niet alleen organiseerden ze al vroeg in de vorige eeuw politiek verzet tegen het Nederlandse kolonialisme, ook tijdens en na de Tweede Wereldoorlog bleef hun strijd doorgaan. Veel voormalige leden van de Perhimpunan Indonesia namen na de onafhankelijkheid een prominente plek in het staatsbestel van Indonesië in, Hatta en Sjahrir zijn slechts enkele voorbeelden.

Daarbij beïnvloedden de ideeën van activisten als Anton de Kom tot op de dag van vandaag de strijd tegen racisme en ongelijkheid. Zijn werk is inmiddels, zeker met de recente herontdekking (*Wij slaven van Suriname* uit 1934 voorop), niet meer weg te denken uit Nederland. Ook krijgen de Indonesische antikoloniale figuren opnieuw aandacht. Zie bijvoorbeeld de door Kees Snoek recent bezorgde brieven van Sjahrir.¹¹

Kortom, het verhaal van antikoloniaal verzet is essentieel om te vertellen.¹² Het is belangrijk geschiedenissen als die van Ernest Douwes Dekker te erkennen en te her-

denken. Een brede nationale aanpak – mét expliciete politieke en financiële steun van de overheid – ontbreekt vooralsnog. Wel gebeurt er op lokaal niveau van alles. Het 4/5-mei Comité Amsterdam Zuidoost herdenkt elk jaar de gevallen Indonesische, Surinaamse en Antilliaanse verzetshelden die in Nederland of daarbuiten streden tegen de nazi's en voor onafhankelijkheid. Recent is daar nog de Dekoloniale Indië Herdenking in Amsterdam Oud-Zuid bijgekomen, terwijl talloze andere lokale herdenkingen ook aandacht schenken aan dit deel van ons verleden. Laten we deze krachten bundelen om uiteindelijk tot een nationale antiekoloniale herdenkingsdag te komen.

Dit jaar is het nationale Herdenkingsjaar Slavernijverleden op 1 juli van start gegaan. Het is precies 150 jaar geleden dat feitelijk de slavernij in Suriname en op de toenmalige Nederlandse Antillen werd afgeschaft (in Nederlands-Indië gebeurde dat officieel in 1860). Een uitgelezen kans om behalve het slavernijverleden ook het antiekoloniale verleden te gaan herdenken. Alleen op die manier wordt recht gedaan aan de nagedachtenis van de man die het Nederlandse kolonialisme fundamenteel uitdaagde: Danudirdja Setiabuddhi.

Noten

- 1 Ernest Douwes Dekker publiceerde toneelstukken, romans en artikelen over handel, politiek, geschiedenis en Indië. Zijn boek *Indië* (Semarang 1921-1922) werd een handboek voor Indonesische nationalist. Andere belangrijke publicaties van hem zijn: *Siman de Javan*. Roman van rijst, dividend en menselijkheid (Amersfoort 1908) en *70 jaar konsekvent* (Bandung 1949). Herinneringen aan hem zijn in *Over Multatuli* beschreven door F. Springer (1984) 12, p. 1-14 en H.J.C. (Poncke) Princen (1987) 19, p. 1-5. De levensloop van Douwes Dekker is behandeld in: Frans Glissenaar, DD. *Het leven van E.F.E. Douwes Dekker* (Hilversum 1999). Daarnaast is van belang: Kees Snoek, 'E.F.E. Douwes Dekker: beeldenbreker en opvoeder op de grens van twee tijden. De transformatie van strijder tot held', in: *Bzzletin* 25 (1995) 228, p. 22-33. Voor dit artikel is dankbaar gebruikt gemaakt van een deel van het werk van Glissenaar en Snoek, waar nodig aangevuld met eigen historisch onderzoek.
- 2 Voor een bredere historische context, zie: Niels Posthumus, *Alle problemen begonnen met Van Riebeeck. Wat Nederlanders niet weten over hun rol in Zuid-Afrika* (Amsterdam 2021), p. 174-192.
- 3 Snoek, 'E.F.E. Douwes Dekker', p. 25.
- 4 Dit deel van de tekst is grotendeels gebaseerd op: Sander van der Horst, 'Verzet in de Hofstad: het antiekoloniale activisme in Den Haag tijdens het interbellum', in: Esther Captain, Gert Oostindie en Valika Smeulders (ed.), *Het koloniale en slavernijverleden van Den Haag* (Amsterdam 2022), p. 147-164.
- 5 'Hoe anderen ons zien', in: *Bredasche Courant*, 17-02-1914, p. 2.
- 6 Zie onder andere: Klaas Stutje, *Campaigning in Europe for a Free Indonesia: Indonesian Nationalists and the Worldwide Anticolonial Movement, 1917-1931* (Copenhagen 2019). Daarnaast is het werk van Harry Poeze onmisbaar voor wie zich wil verdiepen in de geschiedenis van Indonesiërs in Nederland: Harry Poeze, Cees van Dijk en Inge van der Meulen, *In het land van de overheerser I. Indonesiërs in Nederland 1600-1950* (Dordrecht 1986). Voor Douwes Dekker en de Indische Partij in dit werk, zie p. 91-94.
- 7 Snoek, 'E.F.E. Douwes Dekker', p. 29.
- 8 Wie meer over het Indische en Indonesische verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog wil weten kan terecht bij: Herman Keppy, *Zijn jullie*

- kerels of lafaards? *De Indische en Indonesische strijd tegen de nazi's 1940-'45* (Amsterdam 2019). De definitieve geschiedenis van het Surinaamse en Antilliaanse verzet tijdens de oorlog moet nog worden geschreven. Zie voor een beknopt overzicht en een namenlijst: Liesbeth van der Horst, *Wereldoorlog in de West. Suriname, de Nederlandse Antillen en Aruba 1940-1945* (Hilversum 2004). Zie ook de mini-documentaireserie *Vergeten Helden* van Omroep Max (twee seizoenen).
- 9 Jan Willem Schilt, 'Ernest Douwes Dekker', in: *De Groene Amsterdammer*, 09-08-1995.
 - 10 Gert Oostindie, Ben Schoenmaker, Frank van Vree (red.), *Over de grens. Nederlands extreem geweld in de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog, 1945-1949* (Amsterdam 2022).
 - 11 Sutan Sjahrir, *Wissel op de toekomst. Brieven van de Indonesische nationalist aan zijn Hollandse geliefde*. Ingeleid en bezorgd door Kees Snoek (Amsterdam 2021).
 - 12 Zie over het nut van herdenken ook: Sander van der Horst, 'Herdenk óók Amsterdams anti-koloniale verleden', in: *Het Parool*, 27-02-2022, p. 20-21.